

Вознесенська Олена Леонідівна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут соціальної та політичної психології Національної Академії
педагогічних наук України, член ради правління громадської спілки
«Національна психологічна асоціація», президент Всеукраїнської громадської
організації «Арт-терапевтична асоціація» (Київ)

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДИТИНИ З КІБЕРПРОСТОРОМ

Метою повідомлення є визначення вікових особливостей кіберсоціалізації дитини, а отже взаємодії дитини з кіберпростором – сприймання дитиною медіапродуктів та їх впливу на формування особистості дитини.

Теорія Еріка Еріксона – *епігенетична теорія розвитку людини* – пропонує цілісний підхід до зростання та розвитку людини, включаючи у себе як поведінковий, так й соціальний, духовний і соматичний компоненти. Еріксон розглядає особистість не ізольовано, а у взаємодії із середовищем, суспільством, у процесі соціалізації, а процес дорослішання – з погляду розвитку людини як суспільної істоти, з огляду на її психологічні й соціальні характеристики. Розглянемо перші три стадії за Еріксоном, оскільки вони охоплюють період розвитку від народження до 6-7 років.

За думкою Е. Еріксона, кожній стадії розвитку дитини відповідають певні очікування суспільства, які вона виправдовує чи ні, і або увійде до суспільства або буде відторгнута (Е. Еріксон, 1996). В кожній стадії є специфічні завдання, що висувуються суспільством. Але їх вирішення залежить від рівня розвитку і від загальної духовної атмосфери суспільства. Саме тому його теорія вочевидь важлива при розгляді розвитку дитини в інформаційному суспільстві.

Вікові особливості розвитку дитини в інформаційну добу також пояснюються новітніми розробками – *бодинамічною теорією Л. Марчер та Л. Олларсом* і дослідженнями щодо впливу медіа на розвиток дитини (Марчер Л., Олларс Л., Бернард П., 2003).

Для того, щоб виявити вплив будь-якого екрану, і кіберпростору зокрема, на когнітивний розвиток дитини, буде доречним звернутися слід *до теорії розумового розвитку Піаже*, що містить чотири стадії, дві з яких припадають на дошкільний вік. Ми відразу ж хочемо зробити застереження, що теорія Піаже була створена майже півстоліття тому. Зважаючи на її важливості, зауважемо, що сьогодні вікові особливості розумового розвитку дитини дещо змінилися: класифікація та групування об'єктів, порівняння, виділення спільних рис різних об'єктів доступні сучасній дитині трьох років, якщо для неї було створено розвиваюче середовище у перші роки життя. В таблиці представлено *психологічний зміст стадії розвитку, особливості взаємодії дитини з медіа та вплив медіа на розвиток дитини*. Наведені дані надають можливість порівняти кіберсоціалізацію та природню соціалізацію дитини.

Вікові особливості взаємодії дитини з медіа

Вікова стадія	Психологічний зміст стадії розвитку	Особливості взаємодії дитини з медіа	Медіа	Вплив медіа на розвиток дитини
Від зачаття до 18 місяців	<ul style="list-style-type: none"> • сенсомоторний розвиток, • формування базового почуття довіри – недовіри, • структур існування, потреб, автономії, • усвідомлення дитиною власного Я, свого тіла, потреб тіла, власних імпульсів, бажань; • пошуковий (дослідницький) період; • початок формування Я-образу, Я-концепції дитини у спілкуванні з дорослим. 	<ul style="list-style-type: none"> • Дитина повністю залежить від дорослих; • взаємодія з медіа відбувається за посередництвом дорослого, що піклується про дитину: на внутрішньоутробній стадії розвитку маля розвиток емоцій через переживання матері, що спілкується з медіа, після народження – дорослі читають дитині книги, саджають та годують перед екраном, включають радіо; • реагування на звуки від екрану; • залежність уваги дитини до медіа від помітності об'єкта сприймання – інтенсивності, руху, контрасту, змін, несподіванки, протиріччя; • дитина вчиться через наслідування моделей дорослого; • сприймання змістів медіа як реальності. 	Книги	<ul style="list-style-type: none"> • Завдяки читанню дорослим книг починає формуватися уява дитина; • засвоюються певні соціальні норми і правила поведінки, прийнятні соціальні моделі; • з казок – актуалізація образів з колективного несвідомого, що позитивно впливають на психічний розвиток немовля; • розвивається пам'ять, мова і мовлення дитини через розмову з дорослим, розвиток відчуття ритму; • вплив на емоції дитини емоцій, що медіа викликають у дорослого.
			Звукові	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток уяви та мови і мовлення дитини, • музичний розвиток, якщо звучить музика жива та з медіа.
			Екран	<ul style="list-style-type: none"> • негативний вплив на сенсомоторний розвиток дитини (затримка фізичного розвитку, зменшення природної рухливості дитини); • затримка усвідомлення власних потреб та імпульсів; • формування страхів, сприймання світу як небезпечного; гнів як захист від страхів; • вплив емоцій дорослого, що викликає телебачення, на емоційний розвиток дитини; • початок формування медіазалежності (як пасивна реакція на неможливість висловлювати свої бажання, задовольняти свої потреби); • позитивний вплив на розвиток уваги, пам'яті.

Вікова стадія розвитку	Психологічний зміст стадії розвитку	Особливості взаємодії дитини з медіа	Медіа	Вплив медіа на розвиток дитини
Від 18 місяців до 3х років	<ul style="list-style-type: none"> • сенсомоторний розвиток; • почуттєво-конкретний досвід; • формування автономності, структури волі, здатності казати „Ні”, вміння проявляти гнів, відчуження власної сили; • сепарація від дорослих, усвідомлення власного Я, границь, особистісного простору; • формування моделей поведінки - дозволеного та недозволеного 	<ul style="list-style-type: none"> • Залежність від дорослих залишається, але зростаюча автономність дитини впливає на вибір медіа; • дорослі обмежують власні імпульси та прояви дитини у відповідності до прийнятних моделей поведінки; • реагування на швидкі зміни дій на екрані; • краще запам'ятовування відеоряду; • поява улюблених телепередач. 	Книги	<ul style="list-style-type: none"> • Через читання дорослими книг активно формується уява дитини; • засвоєння певних соціальних норм і правил поведінки, прийнятних соціальних моделей; • з казок – актуалізація образів колективного несвідомого, що позитивно впливають на психічний розвиток дитини; • розвивається пам'ять, мова і мовлення дитини; • вплив на емоції дитини через розвиток здатності до співчуття; • навчання читанню розвиває когнітивні здібності дитини.
			Звукові	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток уяви, мови і мовлення дитини; • музичний розвиток дитини; • психомоторний розвиток дитини – потреба рухатися під музикальні звуки, відчуття ритму.
			Екран	<ul style="list-style-type: none"> • Негативний вплив на сенсомоторний розвиток дитини через нерухомість у взаємодії з екраном (уповільнення розвитку внутрішніх органів, зменшення природної рухливості дитини); • формування медіазалежностей; • затримка розвитку вольових якостей; • наслідування дітьми моделей взаємодії у соціумі – насильства, жертви тощо.
Від 3-х до 6ти років	<ul style="list-style-type: none"> • Вік активної фантазії та її словесного вираження; • керування своїм власним розуміння моралі; • розвиток моральної та соціальної відповідальності; 	<ul style="list-style-type: none"> • Власний вибір медіа, здатність розрізняти жанри; • телевізор – об'єкт постійної уваги дитини, акцент на візуальних ефектах; • розуміння відмінностей образів реальності і медіа-образів; (див. далі) 	Книги, журнали	<ul style="list-style-type: none"> • Через читання дорослими книг активно формується уява дитини; • засвоєння певних соціальних норм і правил поведінки, прийнятних соціальних моделей; • з казок – актуалізація образів з колективного несвідомого, що сприяє розвитку здорової гендерної ідентичності; • розвиток пам'яті, мови – через переказ почутого, розвиток логіки розповіді та здатності робити висновки з історії;

Вікова стадія	Психологічний зміст стадії розвитку	Особливості взаємодії дитини з медіа	Медіа	Вплив медіа на розвиток дитини
Від 3-х до 6-ти років (продовження)	<ul style="list-style-type: none"> • сексуальна (статтева) ідентифікація; • формування Я-концепції дитини; • спільні справи разом з іншими дітьми; • наслідування ідеальних прототипів. 	<ul style="list-style-type: none"> • концентрація на теперішньому часі; • здатність розуміти та реконструювати окремі епізоди програми та сцени; • парасоціальна взаємодія; • наслідування моделей взаємодії з іншими з мультфільмів та інших медіапродуктів; • моделювання соціально-психологічної реальності на основі інформації з медіа: просоціальна поведінка або антисоціальна; • залежність від зовнішніх настанов, когнітивних стандартів „добре–погане”, оцінка медіаконтенту на основі вказівок соціуму; • реальна або бажана ідентифікація з героями. 	Звукові	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяє розвитку уваги, мови, пам'яті, • музичний розвиток дитини, відчуття ритму; • психомоторний розвиток дитини, рухи під музику.
			Екран	<ul style="list-style-type: none"> • Негативний вплив на сенсомоторний розвиток дитини (неприродне збудження як компенсація попереднього стану гіподинамії, труднощі в зосередженні); • порушення формування просторового та кольорового зору – сприйняття перспективи і тонких кольорових відтінків; • труднощі у відстеженні логічної послідовності сюжету, • затримка розвитку мовлення, уваги, • страхи у сприйнятті світу, підвищена тривожність разом з більшою агресивністю; • зниження творчого потенціалу; • затримка розвитку емпатії, примітивність почуттів; • вразливість до соціальних очікувань та стереотипів; • розвиток мови, розширення словника дитини під впливом спеціальних дитячих розвиваючих передач та ігор, формування позитивних соціальних настанов – короткотривалий ефект; • розвиток просоціальної поведінки, соціальної інтеграції; • наслідування дітьми моделей взаємодії у соціумі – насильства, жертви через ідентифікацію з героями; • виникнення парасоціальних стосунків з медіаперсонажами.

Висновок. Вікова періодизація взаємодії дитини з медіа за критеріями психосоціального та фізичного розвитку дитини показує особливості взаємодії з медіапростором на кожній стадії розвитку. До 3х років кіберсоціалізація взагалі шкодить розвитку дитини. Роки від 3х до 6ти мають свої особливості, пов'язані з формуванням різних психічних утворень, що і визначає виокремлення цих стадій розвитку та необхідність обмеження взаємодії дитини з медіа.

Література:

Марчер Л., Олларс Л., Бернгард П.. Травма рождения: метод ее разрешения // Пер. с англ. Т.Н. Тарасовой / Московский психотерапевтический журнал. – № 1. – 2003. – Москва, 2003. – 45 с.

Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Пер. с англ.; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. — М.: Прогресс, 1996. – 344 с.